

Martin Fahlgren

Reflexioner om strategi och taktik utifrån Tennants arbete om Kuba och trotskismen

Inledning

Denna artikel är först och främst ett försök att med utgångspunkt från Tennants arbete om den kubanska trotskismen (*Karibiens dolda pärla - Trotskismen på Kuba*¹) resa ett antal frågor som jag anser vara viktiga att fundera över, diskutera och problematisera.

Målsättningen är inte att komma fram med färdiga svar, utan att peka på de problem som vi här har att brottas med och med exempel från andra länder visa hur dessa problem yttrat sig vid olika tillfällen. Det rör sig om ganska kortfattade skisser för att klargöra skiljaktigheter och likheter mellan de olika fallen och peka på viktiga aspekter som det är nödvändigt att fördjupa sig i om man skall kunna dra välgrundade slutsatser. Jag försöker inte tränga in djupare i något av de historiska exemplen, men vi planerar att publicera artiklar och dokument om flera av dessa historiska ”fall” (bl a om trotskismen i Kina, Ceylon och Bolivia).

I sitt arbete visar Tennant att den kubanska trotskismen på 30-talet var en livaktig riktning inom vänstern på Kuba och även hade betydande inflytande i vissa regioner och bland vissa arbetargrupper.

Från slutet av 30-talet var det dock till stor del en fråga om en ständig kräftgång, och när på 50-talet den kubanska revolutionen tog fart på allvar återstod bara en liten spillra av den trotskistiska rörelsen, som knappt hade något organiserat politiskt arbete överhuvudtaget. Att de kubanska trotskisterna spelade mycket liten roll i den kubanska revolutionen är därför knappast förvånande. I den mån de deltog i resningen, gerillakampen och slutstriden mot Batistas regim,² så var det i rebellarmén och i 26 juli-rörelsen som *individer*, inte som en politisk grupp.²

Varför gick det på det viset?

Tennants huvudtes

Tennants anser att huvudorsaken till de kubanska trotskisternas misslyckande var att de i tidigare skeden inte hade varit tillräckligt principfasta trotskister: Oförmågan att bygga ett starkt parti och kraftfullt påverka den politiska utvecklingen på Kuba berodde på att de i för hög utsträckning anpassade sig och gjorde eftergifter till de antiimperialistiska och nationalistiska strömningarna och inte konsekvent drev en klassbaserad politik som värnade om arbetarklassens politiska oberoende, vilket i sin tur ledde till att de inte framstod som ett klart politiskt alternativ till de småborgerliga rörelserna.

Det ligger förvisso en hel del i den kritiken, men tyvärr inskränker sig Tennant i stort sett till att ständigt upprepa detta i allmänna ordalag, utan att tränga djupare i problematiken och konkret visa vad som borde ha gjorts i stället, programmatiskt, propagandamässigt, organisatoriskt och taktiskt.

För att förstå vad som hände så krävs en konkret analys av konkreta förhållanden och Tennants tillhandahåller en hel del fakta och resonemang som kan bilda underlag för en mer

¹ På marxistarkivet: [Karibiens dolda pärla - trotskismen på Kuba](#)

² Det är klen tröst att inte heller stalinisterna spelade någon roll i revolutionens tidigare skeden. Däremot kom de att spela en betydelsefull roll *efter* segern, då castristerna ansåg att de var i stort behov av den organisation och skolade kader som trots allt kommunisterna hade. Om detta, dvs stalinisternas föga ärorika roll i den kubanska revolutionen, se t ex K. S. Karols bok [Castros Kuba](#).

sofistikerad diskussion av problemställningen, men tyvärr driver han tesen att det helt avgörande felet var bristen på trotskistisk ”ortodoxi” som om den vore ett självklart axiom, som inte behöver bevisas. Därmed blir hans analys inte särdeles trovärdig, utan framstår som en abstrakt modell bortom tid och rum.

Är trotskistisk ortodoxi lösningen?

Att påstå att de kubanska trotskisterna misslyckades att bygga ett starkt parti och kraftfullt påverka den politiska utvecklingen på Kuba är inte särskilt kontroversiellt, det är ett faktum. Däremot är det inte lika enkelt att förklara *varför* det blev så.

När man försöker dra lärdomar av den kubanska trotskismens misslyckande så är det centralt att försöka besvara frågor som:

- Vad var möjligt att åstadkomma under de föreliggande omständigheterna?
- Var huvudproblemet med de kubanska trotskisternas politik att den inte var tillräckligt ”ortodox”?
- Skulle en annan politik ha kunnat leda till radikalt andra resultat eller var de objektiva förutsättningarna sådana att det inte hade hjälpt?
- Vilken politik borde man ha fört *efter* revolutionens seger (1959)?

Tennant menar att de kubanska trotskisterna i stort sett hela tiden – i större eller mindre utsträckning – förde en felaktig politik *och* att de med en annan politik skulle ha kunnat nå mycket bättre resultat. Som ett allmänt påstående så är detta givetvis korrekt – det är sällan som en politisk rörelse för en ”optimal” politik – men frågan är om Tennants recept skulle ha hjälpt?

Enligt Tennant var kardinalfelet att de kubanska trotskisterna inte förde en konsekvent proletär linje, utan gjorde allvarliga politiska eftergifter åt i synnerhet de småborgerliga anti-imperialistiska strömningarna. I stället borde de ha konsekvent framhärdat i att den anti-imperialistiska kampen måste ledas av arbetarklassen, tagit upp striden mot de småborgerliga anti-imperialistiska idéerna, samt inriktat sig på att vinna de proletära massorna för den korrekta linjen.

När det gäller 30-talet, särskilt den revolutionära perioden under årtiondets första hälft, så finns det en hel del som talar för att Tennants kritik är riktig – dvs om man *då* fört en konsekvent proletär linje, så skulle organisationen bättre stått mot de småborgerliga anti-imperialistiska idéerna och kunnat agera kraftfullare.

En annan sak är om det *både* hade varit *möjligt* att i organisationen förankra en sådan politik, konkretisera den på ett bra sätt (och då menas inte ett allmänt propagerande för dessa principer) *och* sedan också utåt driva en sådan politisk linje med tillräcklig kraft – här måste vi ju också ta hänsyn till ”oppositionellas” bakgrund, skolning osv. Tennants beskrivning av oppositionens framväxt, förankring och politiska ståndpunktstaganden tyder inte på detta – det skulle ha krävts en mycket klarsynt, prestigefyllt och kraftfull nationell ledning och/eller en dito internationell för att utifrån den heterogena samling som ”oppositionen” utgjorde kunna skapa en effektiv kaderorganisation av det slag som skulle ha behövts. För att åstadkomma detta hade behövts (om)skolning av medlemmar och sympatisörer, klara prioriteringar av det politiska ingripande arbetet m m, något som oundvikligen också skulle ha medfört spänningar inom organisationen, och på åtminstone kort sikt medfört förluster av medlemmar m m. Sedan kan man alltid hävda att det trots allt var det enda rätta i det läget och att man då i vilket fall skulle ha stått bättre rustad för framtiden. Men att man därmed också skulle ha nått avsevärt bättre resultat, vilket Tennant menar, det är en annan fråga.

För att få rätt perspektiv är det viktigt att ha klart för sig att svårigheterna att på 30-talet förankra en klar strategisk inriktning i den kubanska oppositionen inte var något unikt – det gällde i princip alla oppositionella grupper runt om i världen. *Ett* uttryck för denna politiska förvirring var uppkomsten av ”centristiska” strömningar (samlade i ”Londonbyrån”), som faktiskt attraherade betydligt större grupper än rörelsen för att skapa Fjärde internationalen.

Om vi förflyttar oss lite längre fram i tiden, efter det att uppsvinget hade avtagit, i synnerhet efter 1939, är det dock mycket tveksamt om Tennants recept skulle ha hjälpt – det kan mycket väl vara så att en mer ortodox inriktning då hade lett till ännu större isolering.³ Detta betyder å andra sidan *inte* att man kan bortse från Tennants detaljkritik av de kubanska trotskisternas ståndpunkter och agerande – den har giltighet även om man inte är beredd på att skriva under på Tennants huvudtes.

Att de kubanska trotskisterna var teoretiskt oklara, vacklade hit och dit politiskt, hade organisatoriska problem m m, det visar Tennant med all önskvärd tydlighet. Att den politiska och ideologiska förvirringen fick negativa konsekvenser och bidrog till organisationens kräftgång är säkert också korrekt. Men detta betyder inte att ortodoxi är Lösningen.

I ett revolutionärt parti är självfallet de programmatiska grundvalarna viktiga, eftersom de definierar vad partiet står för, hur det ser på verkligheten, vart det strävar osv. Att de kubanska trotskisterna var oklara när det gäller vissa programmatiska grundfrågor såsom den permanenta revolutionen, det har Tennant rätt i, och det bidrog givetvis till organisationens instabilitet och politiska vacklan. Ett större mått av ”ortodoxi” hade således varit önskvärd i dessa avseenden, men samtidigt bör man inse att detta inte räcker. Ett effektivt ingripande i klasskampen kräver mer än så, inte minst en skickligt utformad, flexibel politik och taktik, som *inte* följer mer eller mindre automatiskt från en korrekt programmatisk grundplattform. För att utforma en effektiv taktik, lämpliga prioriteringar osv räcker det inte med att ”tillämpa den korrekta linjen”, som bara anger den allmänna färdriktningen, utan det är också nödvändigt att basera den praktiska politiken på en konkret analys av konkreta förhållanden, ta hänsyn till de praktiska erfarenheterna i den verkliga klasskampen, stämningar bland massorna osv. Sedan får man inte glömma att en framgångsrik revolutionär politik även kräver gynnsamma objektiva förutsättningar, styrkeförhållanden m m. Att det i slutet av 50-talet förelåg gynnsamma objektiva omständigheter för att göra revolution, det bör väl vara uppenbart: revolutionen segrade ju under castristisk ledning, och detta trots att denna inte hade ett klart antikapitalistiskt program, utan radikaliserades under själva revolutionens förlopp. Eftersom revolutionen inte heller följde det ”klassiska mönstret” för en proletär revolution – där masskamp bland arbetarklassen i städerna är det viktigaste elementet – utan i stället gerillakampen på landsbygden var av avgörande betydelse etc, tvivlar jag på att mer ”ortodoxi” hade gjort det möjligt för de kubanska trotskisterna att ingripa i denna process på ett effektivt sätt. Däremot skulle de med en flexibel taktik ha kunnat lämna betydligt större bidrag till revolutionen än vad de faktiskt gjorde (särskilt i städerna), även om deras svaghet på 50-talet var en starkt hämmande faktor (det fanns knappt någon organisation överhuvudtaget).

För att förstå *varför* de kubanska trotskisterna fungerade och agerade som de gjorde och för att besvara frågan om vad de borde/kunde ha gjort i stället, duger det således inte att bara hänvisa till deras oklara programmatiska grundvalar (som trots allt var bättre än alternativen på Kuba), utan vi måste även, och först och främst, ta hänsyn till den objektiva verklighet som de stod inför, påverkades av och ville påverka.

En viktig anledning till att de vacklade när det gällde relationerna till de småborgerliga anti-imperialistiska rörelserna var å ena sidan ogynnsamma styrkeförhållanden inom ”vänstern”

³ Detta är en viktig punkt i Tim Wolforths kommentar till Tennant: [Trotskismen på Kuba](#).

och å andra sidan att de inte ville isolera sig från den kamp som faktiskt fördes, dvs de utgick från den konkreta verkligheten och försökte förhålla sig till denna i stället för att krampaktigt klamra sig fast vid principer och dogmer. Och egentligen finns det ingen anledning till att kritisera dem för detta. Det som frågan gäller är i stället om de härvid kastade ut barnet med barnvattnet, dvs släppte principerna så att de svansade efter rörelsen i stället för att ge den ledning.

Detta är ett problem som revolutionärer *alltid* ställs inför, och det är enbart genom en kombination av flexibilitet och principfasthet som det är möjligt att optimalt dra nytta av de öppningar och möjligheter som erbjuds.

Tennant verkar dock inte ens uppfatta detta att de kubanska trotskisterna försökte anknyta till de antiimperialistiska rörelserna som ett problem värt att närmare analysera och diskutera, utan nöjer sig i stort sett med att konstatera att de gjorde fel och skyller på de trotskistiska organisationernas sociala sammansättning och på skadligt inflytande från de revolutionära traditionerna på Kuba (anarkosyndikalism och småborgerlig nationalism). Tennants undvikande av denna viktiga frågeställning är anmärkningsvärd, i synnerhet med tanke på att det ju i det verkliga livet var radikala småborgerliga anti-imperialister som stod i ledningen för den ”kubanska oktoberrevolutionen” 1959 (och bland dessa fanns också flera medlemmar i de trotskistiska organisationerna på Kuba), något som väl ändå borde leda till slutsatsen att det fanns en viss rim och reson i de kubanska trotskisternas försök att närma sig de revolutionära småborgerliga nationalisterna. Och om man godtar detta, då måste man också ställa frågan om vilken politik och taktik som de kubanska trotskisterna borde ha fört utifrån ett *sådant* perspektiv, en problematik som Tennant lämnar därhän, men som skulle ha kunnat leda till en mycket intressant och viktig diskussion (det som efterlyses är här inte ett detaljerat ”handlingsprogram”, utan ett försök att ställa problemen på ett rimligt sätt).

Inom den trotskistiska rörelsen har det under det alltsedan början av 50-talet funnits å ena sidan riktningar (”anti-pablisterna”⁴) som stenhårt hållit fast vid ”trotskistiska principer” under alla förhållanden (de har oftast förblivit marginaliserade sekter), och å andra sidan sådana som i sin jakt efter genvägar och öppningar övergivit centrala principer och på så sätt också hamnat i återvändsgränder som ibland slutat med politiskt självmord (gerillainriktningen i slutet av 60-talet är ett sådant exempel, där den argentinska sektionen (PRT) totalt tappade den politiska kompassen).⁵

⁴ Begreppet ”pablism” härrör från 1950-talet, då det uppkom hårda meningsskiljaktigheter i Fjärde internationalen. Dessa gällde hur man skulle analysera den nya världssituationen (”kalla kriget”), hur man skulle se på ”avstaliniseringen” m m och vilken politik man skulle föra i denna situation. En fraktion, under ledning av sekretären i Fjärde internationalen, Michel Pablo, ansåg att man måste revidera vissa tidigare ”sanningar”, bl a var inte partibygget lika centralt som tidigare, utan man borde på ett mer ”odogmatiskt” sätt anknyta till befintliga rörelser. Andra reagerade mot denna ”revisionism” och motsättningarna ledde till att Fjärde Internationalen 1953-54 splittrades i ”Förenade Sekretariatet” (”pablisterna”) och Internationella Kommittén (”de ortodoxa”). Sedan dess har alla ”ortodoxa” trotskister betecknat sådana som de anser gjort avkall på centrala punkter i den trotskistiska traditionen för ”pablisterna”. Se P. Franks bok [Fjärde Internationalen, ett bidrag till den trotskistiska rörelsens historia](#) för mer information om denna historia (Frank tillhörde den ”pablistiska” fraktionen)

⁵ Den kubanska revolutionen seger rörde i början av 1960-talet ordentligt om inom vänstern, såväl inom och som utanför den trotskistiska rörelsen. Det är från denna tid som vi ser framväxten av ett stort antal gerillarörelser, särskilt i Latinamerika, som inspirerats av ”foco-teorin”, formulerad av bl a Che Guevara (och Régis Debray) på basis av den kubanska erfarenheten. Gerillainriktningen inspirerade även viktiga sektorer inom den trotskistiska världsrörelsen, där inte så få (åtminstone tillfälligt) lämnade den traditionella proletära masslinjen för att i stället satsa på gerillakamp ihop med guevaristerna, en återvändsgränd som ledde till många bakslag. Å andra sidan fanns det också trotskistiska strömningar som utifrån att revolutionen inte följde den ”klassiska modellen” vägrade inse att det faktiskt skedde en social omvälvning på Kuba.

För en kritisk granskning av gerillalinjerna i Latinamerika, i synnerhet i Argentina, se [Argentina och Bolivia - ett bokslut](#).

Tennant anknyter till den ”anti-pablistiska” traditionen, som förklarar det mesta med att man övergivit den ortodoxa trotskismen. Även om det i vissa fall ligger en hel del i en sådan kritik, så framförs den som en ”självklar” dogm, alltid lika sann, oberoende av de objektiva förhållandena. Därmed blir argumentationen inte övertygande, utom för de som redan från början är överens med det som egentligen måste bevisas. För den kritiska läsare som inte är övertygad om att Tennants premisser är korrekta framstår däremot argumentationen som ett idisslande av abstrakta dogmer. Det man här i stället skulle vilja se är en argumentation som utgår från den faktiska verkligheten och som gör ett seriöst försök att konkret visa vad man borde ha gjort i stället, programmatiskt, propagandamässigt, taktiskt och organisatoriskt. Detta är givetvis mycket svårare, men också nödvändigt för att man ska kunna dra verklig lärdom av historien, ty en revolutionär politik måste till syvende og sist konkretiseras i den dagliga politiska kampen och engagera/mobilisera massorna för att de revolutionära målen ska bli möjliga att uppnå.

För att kunna dra välgrundade slutsatser om historiska erfarenheter (såsom den kubanska revolutionen) krävs en allsidig konkret analys av de socioekonomiska förhållandena och utvecklingstendenserna, de politiska och fackliga förhållandena, klasskampens traditioner och nivå m m. Vid en analys av de trotskistiska gruppernas politik kan man inte heller strunta sådant som styrkeförhållandena inom ”vänstern” m m.

En aspekt, som man ofta verkar bortse från eller åtminstone ger liten uppmärksamhet, är det faktum att en grundförutsättning för att det ska bli möjligt att påverka ett politiskt skeende är att den revolutionära organisationen har tillräcklig förankring, styrka, kraftfull ledning och kanaler genom vilka den kan sprida sina ståndpunkter. Saknas en sådan revolutionärt organisation (ett revolutionärt parti!) spelar det ingen roll hur bra den politiska linjen än är. Detta att en segerrik revolution kräver en medveten ledning är något som alla kontrarevolutionära krafter är på det klara med, från gårdagens fascister, militärdiktaturer (Hitler, Franco, Pinochet etc) till dagens USA-imperialister och militärdiktaturen i Burma osv – därför riktar de också hårda slag mot all organiserad opposition som de uppfattar som potentiellt ”farlig”. Detta insåg också Stalin, som såg till att först förvisa alla oppositionella, sedan spärra in dem i arbetsläger och till slut förpassa dem till de sälla jaktmarkerna – därmed spelade det heller ingen roll hur bra politiska idéer som dessa oppositionella hade.

Den viktigaste frågan som det gäller att besvara när det gäller Kuba är hur de kubanska trotskisterna, under de rådande förhållandena (och dessa förändrades med tiden) och med befintliga styrkor, borde ha agerat för att lyckas bättre än man faktiskt gjorde.

Tennants patentsvar – mer ortodoxi! – blir ännu mer problematiskt från och med 1956 (under gerillakampen och upproret) och efter den castristiska revolutionens seger.

Tennant konstaterar att det under åren 1956-59 fanns två inriktningar bland de kubanska trotskisterna, å ena sidan de som i praktiken övergav trotskismen och okritiskt slöt upp bakom 26-juli-rörelsen, å andra sidan de som stödde det Castro-ledda upproret, men hade kvar sina politiska idéer och var inriktade på återuppbygga en trotskistisk organisation.

Att Tennant helt förkastar den strömning som kapitulerade ideologiskt och övergav sina trotskistiska idéer, det är inte särskilt anmärkningsvärt, men han är även mycket kritisk mot dem som ändå försökte kämpa för sina trotskistiska idéer. Samtidigt har han mycket litet att säga om vad de borde ha gjort i stället, vilken politik som de borde ha fört. Detta är trots allt ett centralt problem som dykt upp gång på gång, nämligen hur man skall förhålla sig till småborgerligt ledda rörelser som faktiskt i praktisk handling (inte bara i ord) tar upp kampen mot imperialismen och de nationella kapitalisterna (idag gäller det t ex Venezuela och Bolivia).

Att man inte bara kan stå vid sidan om och kritisera sådana rörelser borde vara uppenbart – det skulle bara leda till utanförskap och självisolering. Men vad bör göras i stället? Det finns inget enkelt svar på denna fråga, men man måste åtminstone inse att det här föreligger ett verkligt problem, vars lösning kan vara av avgörande betydelse för utvecklingen på både kort och lång sikt.

Tennants kritik mot de kubanska trotskisternas agerande efter störtandet av Batista 1959 är inte heller särskilt övertygande. Han kritiserar dem för opportunistiskt gentemot den castristiska regimen och förespeglar att de skulle ha nått större framgång om de fört en mer principiell och konsekvent trotskistisk linje.

Jag anser att Tennant här bortser från det faktiska läget och vad som kunde och borde göras i denna situation. Trotskisterna hade spelat en mycket blygsam roll i upproret och hade därför heller inte någon revolutionär ”prestige” att luta sig mot. Om de i detta läge hade fört en konsekvent ”trotskistisk linje” av traditionell typ, med hård kritik mot revolutionens faktiska ledarskap, kanske t o m hävdade att Castro & Co borde avsättas, då skulle de bara ha isolerat sig själva ännu mer (och gett deras stalinistiska fiender ännu mer vatten på sin kvarn). De kubanska trotskisternas positiva grundinställning gentemot den castristiska regimen anser jag – i motsats till Tennant – därför var korrekt, även om man kan ifrågasätta detaljer i deras analys. De agerade också på ett sätt som var rimligt i denna situation: De vann sig om att komma med konkreta förslag som syftade till fördjupa revolutionen, gynna massaktivitet och demokratiska beslutsprocesser osv. En konstruktiv kritik mot deras agerande måste utgå från detta. En sådan kritik måste vidare vara konkret, inte ett uppräknande av allmänna, tidlösa, trotskistiska sanningar. En korrekt taktik måste utgå från verkligheten. Man måste lyssna på och lära av rörelsen, föra fram praktiska förslag anpassade till de faktiska förhållanden och massornas medvetenhetsnivå, ständigt ge akt på hur de förslag man redan fört fram mottagits av massorna och andra politiska strömningar, försöka bredda kontaktytorna, vinna allierade, isolera bakåtsträvare (enhetstaktik) osv osv. Och en sådan verksamhet får givetvis inte improviseras fram hur som helst, utan den måste hela tiden sättas in i sitt strategiska sammanhang, dvs den ska leda framåt mot det långsiktiga målet (en demokratisk socialism och kommunism där massorna aktivt deltar i samhällets skötsel på alla nivåer).

De misstag som de kubanska trotskisterna gjorde efter 1959 hade främst sina rötter i den ”posadistiska” strömningens syn på världsläget, som var minst sagt galen och fick dem att framstå som knäppskallar, vilket sannerligen inte underlättade deras övriga verksamhet. Ett annat allvarligt misstag, som retade Fidel & Co och försåg de kubanska stalinisterna med antitrotskistiskt bränsle, var de mycket dåligt underbyggda spekulationer som posadister förde fram om att Ches försvinnande från den politiska scenen berodde att han blivit utrensad av Castro & Co (då han i själva verket i hemlighet organiserade en gerillarörelse i Bolivia).

Trotskismen utanför Kuba

En del av de problem som de kubanska trotskisterna hade att ta itu med var givetvis specifika för Kuba, men många var också mer allmängiltiga, dvs andra trotskistiska organisationer (*utanför* Kuba) har stått inför liknande utmaningar. Låt oss därför vidga vyerna något och göra en exposé över hur andra trotskistiska grupper som hade inflytande på klasskampen i sina respektive länder agerade och vilka resultat som de uppnådde.

USA

I USA, som var ett utvecklat kapitalistiskt land, hade trotskisterna på 30-talet inga motsvarigheter till de småborgerliga antiimperialistiska rörelserna att tampas med och därför var också den proletära inriktningen ganska självklar och okontroversiell. Från 1933 var trotskisterna också framgångsrika, tillväxte kraftigt, ledde många viktiga strejker och var ledande i den

antifascistiska kampen i USA (i synnerhet innan kommunistpartiet övergick till folkfrontspolitik) osv.⁶

Det andra världskrigets utbrott satte stopp för denna utveckling. För det första uppkom allvarliga motsättningar om vilken hållning man borde inta till kriget och i synnerhet till Sovjet (efter Molotov-Ribbentrop-pakten och Sovjets anfall på Finland).⁷ Dessa motsättningar ledde till att Socialist Workers Party (SWP), som trotskisterna hette vid den tiden, splittrades i det närmaste mitt itu (och en hel del medlemmar passiviserades). Därefter utsattes organisationen för hård repression under 2:a världskriget pga sin revolutionära hållning till kriget (en stor del av ledningen hamnade i fängelse).⁸ Man förlorade dock inte sin framtidsstro, utan förväntade sig att kunna kapitalisera på sin konsekventa politik efter kriget (partiet växte också ganska kraftigt under krigets sista år och omedelbart efter krigsslutet).

Efter världskriget ställdes man snart inför ett nytt problem: I stället för den ekonomiska kris som man förväntat sig kom snart en långvarig ekonomisk boom, åtföljd av det kalla kriget som i USA tog särskilt reaktionära uttryck (McCarthyismen), där i princip alla socialistiska och kommunistiska idéer betraktades som landsförrädiska och ledde till avskedanden, svartlistning m m. Detta medförde åderlåtning av SWP, som förlorade många medlemmar, samtidigt som rekryteringen nästan helt avstannade – man fick inrikta sig på att överleva i st f att expandera.

Det var först den kubanska revolutionens seger och sedan kampen mot Vietnam-kriget i mitten av 60-talet, dvs nära 20 år senare, som gjorde det möjligt för SWP att bryta sin isolering och åter börja växa.

Det är svårt att med någon större trovärdighet hävda att en annan politik från SWP:s sida (från 1940 åtminstone fram till början av 1970-talet) skulle ha inneburit ett kvalitativt annorlunda resultat de objektiva förhållandena var helt enkelt inte sådana.

Spanien

I Spanien i början av 30-talet var *Izquierda Comunista de España* (ICE, Kommunistiska vänstern), den spanska vänsteroppositionen med kända namn som Andreu Nin i ledningen, förhållandevis stark. Det uppstod dock tidigt meningsskiljaktigheter mellan denna grupp och Trotskij, om vilken politik som borde följas i Spanien. Detta resulterade till slut i att Nin & Co bröt med Trotskij och förenade sig med Joaquín Mauríns *Bloc Obrer i Camperol* (BOC, Arbetar- och bondeblocket) och bildade *Partido Obrero de Unificación Marxista* (POUM) i stället för att gå med i det spanska socialistpartiet vilket Trotskij hade förespråkat.⁹

När inbördeskriget bröt ur sommaren 1936, fanns i Spanien bara en handfull trotskister. Dessa ”bolsjevik-leninister”, som fick tillströmning av militanter från andra länder, spelade en mycket marginell roll under inbördeskriget – deras främsta roll var som kommentatorer till skeendet.

Trotskij själv befann sig vid denna tid i Norge. Från augusti hade han hade mycket små möjligheter att ens sätta sig in i vad som skedde i Spanien, eftersom han då sattes i husarrest och försågs med munkavle av den norska regeringen efter påtryckningar från Moskva, som krävde att han skulle tystas (detta var i anslutning till den 1:a Moskvarättegången, som Trotskij givetvis häftigt kritiserade). Under sin husarrest fick Trotskij till en början inte ens

⁶ Se James P. Cannons föreläsningsserie [Den amerikanska trotskismens historia 1928-1938](#)

⁷ Se Trotskij's [Till marxismens försvar](#) och Cannons [Kampen för ett arbetarparti](#), som handlar om denna politiska strid.

⁸ Om detta se J P Cannons [Socialism inför rätta](#).

⁹ Se Andy Durgans artiklar [Marxism, krig och revolution: Trotskij och POUM](#) och [De spanska trotskisterna och grundandet av POUM](#) (på marxistarkivet).

lyssna på radio eller läsa dagstidningar, dvs han blev i stort sett helt avskuren från omvärlden. Det var först efter det att han beviljats asyl i Mexiko, dit han anlände i januari 1937, som han på allvar kunde sätta sig in i det spanska inbördeskrigets problem. Det geografiska avståndet mellan Mexiko och Spanien, sabotage av brevväxling m m från sovjetiska och fascistiska säkerhetstjänsternas sida m m, gjorde det dock svårt för Trotskij att även från exilen i Mexiko få aktuella och initierade informationer om vad som hände i Spanien.

Trotskij riktade stark kritik mot POUM. Många gånger var kritiken berättigad, men ofta var den också överdriven och byggde på dåliga eller alltför knapphändiga fakta om de verkliga förhållandena, vilket inte bidrog till att påverka POUM i positiv riktning, utan bara skärpte motsättningarna och försvårade den politiska dialogen.¹⁰

Det är ett faktum att det var enbart mycket små och marginaliserade grupper i Spanien som lyssnade på honom. Trotskijs mycket kritiska hållning till POUM fick även en hel del av hans politiska meningsfränder i andra länder att anse att han hade en felaktig attityd – åtskilliga av dem bröt med honom på denna fråga och stödde POUM.

Med en annan taktik, mindre ultimativ och kamratligare i tonen, i synnerhet gentemot POUM, så hade förmodligen Trotskij kunnat påverka utvecklingen betydligt mer än vad som faktiskt var fallet.

För det första var POUM faktiskt inte så dåligt som Trotskij hade fått för sig. Exempelvis kände Trotskij uppenbarligen inte till att den viktiga POUM-ledaren Maurín hade närmat sig trotskistiska ståndpunkter i sådana centrala frågor som permanenta revolutionen (Maurín hade tidigare hade varit en högerkommunist av Bucharins typ – det var som sådan han också framstod för Trotskij). Det fanns alltså en större programmatisk samsyn än Trotskij insåg. Det fanns också, inom POUM, starka protrotskistiska tendenser (som t ex dominerade i POUMs Madrid-avdelning). Med ett mindre sekteristiskt förhållningssätt borde det därför ha varit möjligt att påverka POUM i positiv riktning.

För det andra fanns inga alternativ till POUM. Den lilla trotskistiska gruppen (det var egentligen 2 olika smågrupper), som till stor del bestod av utlänningar utan förankring i den spanska arbetarklassen, betraktades ganska allmänt som kufiska figurer som få tog riktigt på allvar. Att mitt under ett brinnande inbördeskrig bygga upp en ny slagkraftig organisation med ett sådant utgångsmaterial (i stort sett ingenting) var dömt att misslyckas.

Enligt min mening stod därför frågan i praktiken: Antingen vann man POUM, eller stora delar av detta för en vettig politisk inriktning, vilket också skulle ha kunnat fungera som en attraktionspol gentemot socialister och anarkosyndikalister, eller så var det kört. Detta att POUM var ”centristiskt” eller ”vänstercenristiskt”, som nog är en bättre benämning, betydde inte att det var opåverkligt. Bolsjevikpartiet förde inte heller någon konsekvent revolutionär politik efter februarirevolutionen 1917. Den politik som bolsjevikpartiet förde under perioden februari-början av april 1917 utgick från att revolutionen enbart kunde vara ”borgerligt-demokratisk” och att man därför borde ge ”kritiskt stöd” till den borgerliga provisoriska regeringen – denna politik var i själva verket betydligt värre än den som POUM förde (majoriteten av POUM var åtminstone principiellt på det klara med att revolutionen måste bli socialistisk för att kunna segra). När det gällde bolsjevikpartiet var det nödvändigt för Lenin att med hela sin auktoritet i ryggen ta upp en hård strid inom partiet för att styra in partiet på en revolutionär väg, och färden var sannerligen inte snörrät heller efter det att Lenin lyckats ändra kursen.¹¹

¹⁰ Se artikeln [Andreu Nin och Leo Trotskij](#) av Wilebaldo Solano, som bl a ger exempel på hur stalinistiska agenter agerade för att förgifta relationerna mellan POUM och Trotskij.

¹¹ Se t ex dokumentsamlingen [Bolsjevikerna och den ryska revolutionen](#).

För att undvika missförstånd är det måhända viktigt att redan här klargöra att jag anser att när det gäller Spanien så hade Trotskij i stort sett rätt i de *principiella* frågorna. Grundproblemet är att han saknade tillräckliga kunskaper om de faktiska förhållandena för att på ett effektivt sätt omsätta principerna i praktisk politik. Detta gällde även hans taktik gentemot POUM, som helt klart inte fungerade. I Spanien uppfattades Trotskijs linje allmänt som ”plakatpolitik” utan förankring i den faktiska verkligheten. För att påverka utvecklingen i rätt riktning hade det krävts en taktisk smidighet som det var omöjligt för Trotskij att detaljstyra från exilen i Mexiko, men som han kunnat inspirera till med ett annat förhållningssätt. En framgångsrik sådan taktik hade först och främst krävt en annan attityd gentemot POUM. För att underbygga denna ståndpunkt, som nog många ”trotskister” uppfattar som att svära i kyrkan (typisk ”pablism” lär nog vissa vilja karakterisera mina framförda uppfattningar), krävs givetvis betydligt mer fakta och resonemang än det som jag kan föra här, men som jag hoppas kunna ta itu med senare.¹²

Hursomhelst: Fallet Spanien illustrerar problematiken med verkligheten kontra teorin. POUM, vars medlemmar helt klart subjektivt ville revolution, tummade på revolutionära principer och gjorde, liksom de kubanska trotskisterna, eftergifter mot andra strömningar – för det mesta med motiveringen att man annars skulle bli isolerade. I POUMs fall var det inte fråga om eftergifter mot småborgerliga anti-imperialister eller nationalister, utan främst mot CNT, dvs anarkosyndikalisterna (vars majoritet var genuint proletär, åtminstone i Katalonien). Till skillnad från exemplet USA så var dock de objektiva omständigheterna sådana att en annan politik också *kunde* ha gett mycket annorlunda resultat (även om det givetvis inte finns några garantier).

Kina

Kring 1930 fanns förmodligen världens (utanför Sovjet) starkaste – politiskt och organisatoriskt – trotskistiska organisation i Kina, med bl a f d generalsekreteraren i kinesiska kommunistpartiet Chen Duxiu i spetsen.¹³

De kinesiska trotskisterna kan inte beskyllas för att ha fört en icke-proletär inriktning – de använde nästan alla sina krafter till att bygga upp sin organisation bland städernas arbetare, vilket dock misslyckades kapitalt. Huvudorsaken till detta var att nederlagen under åren 1927-30 hade kraftigt försvagat den kinesiska arbetarklassen, samtidigt som repressionen även fortsättningsvis var mycket hård. Det var inte bara trotskisterna som drabbades av detta, utan det gällde även i hög grad stalinisterna. I själva verket återhämtade sig aldrig arbetarrörelsen i städerna – den kinesiska revolutionens huvudstyrkor kom från landsbygden, där Mao & Co upprättade ”röda områden” och en Röd armé, som i slutet av 1949 kunde besegra Chiang Kai-sheks Guomindang och inta de stora städerna militärt.

Problemet med de kinesiska trotskisterna var således inte att de hade en icke-proletär inriktning. Det är nog snarare så att de var *för* konsekventa i detta: Mycket tyder på att det hade varit bättre att förlägga en betydligt större del av arbetet till landsbygden, i synnerhet efter den japanska invasionen av Kina.¹⁴

¹² Detta förutsätter dock bl a översättningar av en del dokument (bl a från spanska) något som jag tyvärr inte har haft tillfälle att ta itu med än. [Tillägg oktober 2012: På marxistarkivet finns nu – i svensk översättning – skriften [Leo Trotskij och den marxistiska vänstern i Spanien \(1930-1939\)](#) av Ignacio Iglesias, som häftigt angriper Trotskijs politik utifrån en pro-POUM-ståndpunkt]

¹³ Se artikeln [Chen Duxiu och Fjärde internationalen](#) av Pierre Broué (på marxistarkivet) för en presentation av denne revolutionär och hans verk.

¹⁴ Se Greg Bentons bok [Revolutionärerna i Kinas städer](#) för en historik över den kinesiska trotskismen, från begynnelsen och fram till c:a 1995.

Vietnam

De flesta trotskistiska grupperna runt om i världen uppstod som opposition i kommunistiska organisationer. Detta gäller *inte* den trotskistiska rörelsen i Vietnam, som i stället växte fram ur revolutionära nationalistiska organisationer, vilka radikaliserades i slutet av 20-talet.¹⁵ Den första trotskistiska gruppen bildades 1931 (i Saigon, nuvarande Ho Chi Minh-staden)

Från mitten av 30-talet hade de vietnamesiska trotskisterna ett avsevärt inflytande, i synnerhet i de större städerna, beroende på sin konsekventa anti-imperialistiska politik. Till en början (1933-36) samarbetade de med det Komintern-anslutna kommunistpartiet i fronten ”La Lutte”, fast detta samarbete tog slut 1936, då stalinisterna, efter påtryckningar från Komintern, anslöt sig till folkfrontspolitiken, vilket innebar att de i princip lade ner sin kamp mot den franska kolonialmakten för att i stället ihop med denna ”bekämpa fascismen”. Trotskisterna fortsatte att föra en klasslinje och en anti-imperialistisk inriktning, en politik som fick enorm anslutning, bl a fick de vid valet till Saigons Stadsråd i april 1939 80 % (!) av rösterna.¹⁶

Politiskt stod således trotskisterna mycket starkt vid tiden för andra världskrigets utbrott. *Organisatoriskt* var det dock betydligt sämre ställt och när den franska kolonialmakten hösten 1939 slog till mot ”kommunistgrupper” så fick det mycket svåra konsekvenser för trotskisterna. Även stalinisterna utsattes för denna repression, men de klarade sig bättre av flera orsaker: 1) repressionen mot trotskisterna var hårdare, eftersom de betraktades som ”huvudfiende”; 2) stalinisterna var bättre förberedda för underjordiskt arbete; 3) stalinisterna hade en större del av sin organisation på landsbygden; 4) stalinisterna hade internationellt stöd.

Trotskistiska organisationer återuppstod i samband med krigsslutet, men organisatoriskt var de mycket svagare än innan krigets utbrott. De hann heller aldrig ordentligt bygga upp och konsolidera sig innan de utsattes för stalinistisk terror. För stalinisterna var trotskisterna rivaler som måste röjas ur vägen.¹⁷ I sina ansträngningar att bli av med all ”konkurrens” var stalinisterna beredda att tillgripa mycket drastiska åtgärder: De gjorde tillslag mot trotskistiska lokaler, lurade trotskister att delta i möten där de tillfångatogs osv. Man drog sig inte ens för att fysiskt likvidera många av ledarna, inklusive den kände Ta Thu Tao.¹⁸

Att de vietnamesiska trotskisterna gjorde politiska misstag är uppenbart (det mest fatala var förmodligen att de inte insåg hur långt stalinisterna var beredda att gå för att bekämpa dem), men det är ändå svårt att tillskriva deras nederlag att de inte var tillräckligt ortodoxa i sin allmänna politiska inriktning, att de skulle ha gjort eftergifter mot småborgerlig nationalism och liknande.¹⁹

Bolivia

Trotskismen i Bolivia har traditionellt haft en stark ställning. Under 40-talet var det trotskistiska *Partido Obrero Revolucionario* (POR) dominerande arbetarparti i Bolivia (även om det aldrig blev något riktigt ”massparti”). Tillbakagången började vid 1952 års bolivianska revolution, som främst leddes av det småborgerliga, anti-imperialistiska MNR-partiet. I denna

¹⁵ Detta ger ytterligare en fingervisning om att förhållningssättet till radikala nationalistiska strömningar är en viktig fråga som man inte bara kan vifta bort med några allmängiltiga sanningar.

¹⁶ För utförlig historik över den vietnamesiska trotskismen, se [Trotskism och stalinism i Indokina](#) av Stig Eriksson och [Historien om Vietnams trotskister](#) av Laurence Coates

¹⁷ Det bör påpekas att stalinisterna vid denna tid inte bara slog till mot trotskisterna, utan även olika nationalistiska organisationer råkade illa ut – allt med syftet att bli av med alla som kunde ”konkurrera” om ledningen i ”befrielseströrelsen”

¹⁸ Se intervjuerna med Ho Chi Minh om [Mordet på Tha Thu Thâu](#). Se även Stig Erikssons tidigare nämnda skrift om trotskismen i Indokina.

¹⁹ Däremot kan åtminstone en del av dem kritiseras för att de var för blåögda när det gäller stalinisterna, vilka visade sig vara beredda att gå mycket långt för att försäkra sig om ”hegemonin” i motståndsrörelsen.

situation blev frågan om hur man skulle förhålla sig till denna rörelse central. De bolivianska trotskisterna misslyckades med att utforma en framgångsrik politik i denna situation – om detta berodde på att politiken var felaktig eller om det var styrkeförhållandena som gjorde att den inte lyckades en öppen fråga. I vilket fall som helst lyckades MNR att rycka till sig initiativet och även ta över ledningen för den bolivianska fackföreningsrörelsen, COB, från trotskisterna. Detta bidrog till uppkomsten av hårda motsättningar i POR, som splittrades. Den bolivianska trotskismen, som fortfarande existerar och utövar ett visst inflytande, lyckades aldrig hämta sig från dessa bakslag och återta sin tidigare starka ställning (till historien hör också att trotskisternas traditionella fäste, gruvarbetarna, idag spelar mycket mindre roll i Bolivia, pga den bolivianska gruvnäringens kraftiga tillbakagång).

Utvecklingen i Bolivia har vissa likheter med den på Kuba, bl a när det gäller problemen med småborgerligt antiimperialistiska rörelser (och Tennant berör även kortfattat detta).²⁰ I Bolivia är detta problem f ö fortfarande akut, med Evo Morales och hans rörelse *Movimiento al Socialismo*. Olika trotskistiska grupper i Bolivia ser också på denna rörelse på olika sätt, vilket understryker problemets aktualitet och svårigheten att komma fram till en bra lösning.

Den bolivianska trotskismens historia förtjänar en ordentlig genomgång, men jag ska här inte föregripa en sådan, utan inskränker mig till ovanstående skiss av problemet.²¹

Ceylon/Sri Lanka

Den ceylonesiska erfarenheten är i många avseenden unik, inte minst därför att det är det enda ställe i världen där ett trotskistiskt parti, *Lanka Sama Samaja Party* (LSSP), faktiskt blev ett massparti som dominerade arbetarrörelsen i sitt land.²² Framgångssagan tog dock slut i mitten av 60-talet då partiledningens majoritet övergav de revolutionära perspektiven för att i stället välja en reformistisk inriktning och delta i borgerliga regeringar.

En viktig anledning till LSSP:s urartning var paradoxalt nog dess styrka, som innebar att det attraherade element som främst såg partiet som en viktig karriärmöjlighet, samtidigt som frestelserna att överge en revolutionär inriktning blev allt större för de ledande inom partiet, särskilt de med positioner i parlamentariska församlingar och dylikt. Detta är problem som alla stora partier, fackföreningar osv har att brottas med: När en radikal organisation uppnått en viss styrka så öppnas möjligheter att få plats i parlamentariska församlingar, ombudsmannatjänster osv och kanske även regeringstabetter – men då måste man givetvis tumma på den revolutionära politiken. Frestelserna växer under perioder av relativt lugn, då den revolutionära kampen på kort sikt inte ger utsikt av stora segrar: Varför ge sig in på ”äventyrligheter” som inte bara skulle stänga möjligheterna att ytterligare förbättra sina positioner, utan även äventyra sådant som redan uppnåtts?²³ Det var sådana frestelser som fick majoriteten av partiledningen i LSSP att till slut (1964) gå in i en borgerlig koalitionsregering tillsammans med det populistiska *Sri Lanka Freedom Party* (SLFP)²⁴.

För att effektivt kunna bekämpa sådana tendenser krävs flera åtgärder och förutsättningar. Och här kan en internationell organisation, en International spela stor roll. En International

²⁰ När det gäller Bolivia så bör man inte glömma att det var här som Che Guevara 1967 försökte starta en gerillarörelse (vilken stöddes av en del av de bolivianska trotskisterna) och som misslyckades kapitalt.

²¹ För mer information, se [Bolivia](#) på marxistarkiv.se. Där finns artiklar, både om den historiska bakgrunden och om den senare utvecklingen

²² Vid valen 1956 blev LSSP landets näst största parti.

²³ I skriften [Om byråkratin](#) analyserar Ernest Mandel olika aspekter av de mekanismer som leder till en sådan högervändning av politiken. Mandel exemplifierar främst med de socialdemokratiska och stalinistiska partiernas utveckling, men det finns många andra exempel på detta (förutom LSSP). Ett av de senare är Arbetarpartiet, PT, i Brasilien, som gjorde en tvär högergir när det kom till makten.

²⁴ Om detta, se E Mandels artikel (från 1964) [Folkfrontismen på Ceylon Från vacklan till kapitulation](#). SLFP är fortfarande Sri Lankas största parti, medan LSSP har marginaliserats.

har bl a till uppgift att vägleda de enskilda sektionerna (partierna) politiskt, dvs se till att de för en vettig politik i samklang med den allmänna politiska inriktning som man i demokratisk ordning fastslagit vid världskongresserna. När en sektion börjar urarta politiskt måste Internationalens ledning ingripa och försöka rätta till problemen. Men för att kraftfullt och effektivt kunna göra detta så måste den internationella ledningen ha tillräckligt med politisk auktoritet och prestige, liksom materiella resurser (för att kunna göra resor, producera skrifter, etc).

Fjärde internationalens ledning försökte ingripa i fallet LSSP, men utan framgång. Den saknade helt enkelt den auktoritet och de resurser som hade krävts för att kunna åstadkomma detta. De ledande i LSSP ansåg sig inte behöva ta någon större notis om vad en liten krets av trotskister från Europa och Latinamerika hade att säga – de var sig själva nog. Om det i Fjärde internationalen vid denna tidpunkt hade funnits flera stora partier, då hade det inte varit lika enkelt att ignorera synpunkterna från Internationalens ledning – man skulle dessutom ha haft ett påtagligt intresse av att värna om fortsatta goda förbindelser med en sådan organisation.

Många av splittringarna i Fjärde internationalen har betingats av denna svaghet, på både nationell och internationell nivå.

Slutsatser

Jag har ovan kortfattat refererat flera exempel där trotskister spelat viktig roll i klasskampen, även om listan är långt ifrån fullständig.²⁵ Framgångarna har dock för det mesta tidsmässigt varit begränsade (den långvarigaste är Sri Lanka) och ingenstans har de blivit bestående.

Det är svårt att peka på några gemensamma *politiska* orsaker till detta. Att misslyckandet i Spanien (under inbördeskrig) och den trotskistiska rörelsens stagnation i USA i slutet av 30-talet knappast har samma orsaker, är väl inte så svårt att inse, men även i de övriga fallen är det svårt att hitta gemensamma drag, bortsett från att man i oftast (undantaget Sri Lanka) helt enkelt var för svaga kadermässigt och organisatoriskt för att kunna agera med tillräcklig kraft.

För att ett revolutionärt parti skall kunna få ett genombrott krävs, förutom gynnsamma objektiva socio-ekonomiska förutsättningar, ett visst minimum av styrka, kadermässigt, organisatoriskt och politiskt. Enskilda organisationer i Fjärde internationalen har vid flera tillfällen varit nära genombrott och ibland även lyckats mycket bra, trots brister av olika slag (Vietnam och Sri Lanka), men inte heller dessa framgångar har man lyckats konsolidera och göra beständiga – i Vietnams bl a beroende på den organisation som man byggt upp var alltför svag, i synnerhet i proportion till det avsevärda politiska inflytandet, i Sri Lanka var det i stället fråga om en politisk (reformistisk) urartning.

I vissa fall är det uppenbart att misslyckandena främst kan förklaras av ogynnsamma objektiva omständigheter (USA), medan man i övriga fall kan peka på olika kombinationer av socioekonomiska, politiska, organisatoriska faktorer, taktiska misstag osv.

Det faktum att de trotskistiska organisationerna oftast har varit för svaga för att optimalt kunna utnyttja de öppningar som faktiskt förelegat, har i sin tur bidragit till uppkomsten av meningsskiljaktigheter om hur man ska få ”genombrott”, motsättningar som lett till splittringar osv, vilket ytterligare försvagat de trotskistiska grupperna och gjort det ännu svårare för dem att bli ” trovärdiga ”.²⁶

För att dra verkliga lärdomar av historien krävs ordentliga, på fakta baserade undersökningar av de historiska erfarenheterna. Det finns idag en hel del dokumentariskt och annat material som kan bilda underlag för sådana analyser. Tennants avhandling/bok om trotskismen på

²⁵ Bland de viktiga erfarenheter som inte behandlats kan vi nämna bonderörelsen i Perú på 1960-talet (se Hugo Blancos utmärkta bok [Jord eller död](#) om detta), liksom trotskismen i Argentina på 1980-talet.

²⁶ Se inledningen till artikeln [Ett samtal med Gilles Viali](#) för en utförlig diskussion om denna trotskistiska sjuka.

Kuba är *ett* bidrag till en sådan analys, men enligt min mening så har han *inte* på ett övertygande sätt lyckats presentera vad som var huvudorsaken till att det gick snett och hur man borde ha agerat i stället för att nå framgång.

Martin Fahlgren (2008-11-30)